

“Dünün Dünyası”ndan Ulus-ötesi gençliğe;

Dr. Emre Erdoğan

Ünlü Avusturyalı yazar Stefan Zweig’in “Dünün Dünyası” adlı kitabı, 1900’lerin başında gençliğini yaşamış bir yazarın yaşadığı dünyanın asla eskisi gibi olmayacağını farkettiğinde eski günlere düzdüğü bir övgüdür. Viyana’lı bir musevi olan ve 20. yüzyıla damgalarını vuran bir grup entelektüelle aynı zamanda yaşamak ve birinci elden tanımak gibi bir şansa sahip olan Zweig, kitabında meraklısı için yeterince dedikodu yaptığı gibi; o güzel günleri göremeyecek olanlara da neleri kaçırdıklarını anlatmaktadır. Zweig’i artık eskisine benzemeyen dünyada en çok etkileyen şey, bir ülkeden bir başka ülkeye geçerken pasaport göstermek zorunda kalınmasıdır. Çünkü onun gençliğinde ülkeler arası sınırlar gümrük kapılarına selam verilerek geçilebilen, neredeyse yok sayılabilecek hayali çizgilerdir. Artık istediği yere gidememek, gidebilmek için siyasi otoritelerin onayına ihtiyaç duymak; birçok şeyin yanı sıra Zweig’a artık farklı bir dünyada yaşadığını göstermiştir. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyılın başında yaşayan bir çok kimse için dünya Zweig’ın gördüğü biçimdedir. Maddi olanaklarınız elverdiğinde istediğiniz yere gidebildiğiniz, yaşayabildiğiniz ve yadırganmadığınız bir yaşamdan bahsedilir. Gezmek öğrenmenin en iyi yollarından biridir ve öğrendiklerini aktarmanın da. Byron’un grekofiliyle sonuçlanan Doğu gezisinden başlayacak olursak Jules Verne’in ulusal sınırlar ötesi fantezileri –“Seksan Günde Devrialem”i hatırlayın-, Balzac’ın Rus bir kadına aşık olup kendini yollara dökmesi, Dostoyevski’nin gerek dinlenmek gerekse de kumar oynamak için İsviçre ve Almanya’ya firar etmesi, Paris’te yaşayan Polonyalı Chopin ve Macar Lizst ve kadim dostumuz Pierre Loti; bütün bunlar 19. yüzyıl dünyasını kişilerin sürekli hareket halinde oldukları bir dünya olarak gözümüzde

canlandırmamızı sağlar. Bu hareketlilik sadece batı aydınları için de geçerli değildir üstelik; "Genç Osmanlı" ve sonrasında "Jön Türk" diye bir hareketin Paris, Londra ve Kahire'de başlaması; Namık Kemal ve diğer Osmanlı aydınlarının başları sıkıştığında Paris'e kaçımları, Türk siyasi tarihinde Prens Sabahattin diye bir karakterin bulunması ve en önemlisi İttihad ve Terakki'nin temellerinin Paris'te atılmış olması; biz "Doğu"luların da en az öteki yarımküredekiler kadar hareket ettiğimizi gösterir. 1900'lü yıllara geldiğimizde hareketlilik eskisinden az değildir ama Hemingway, Maugham, Miller ve Fitzgerald gibi Amerikan yazarlarının anlattıkları "Şen Paris" yaşamı ise son demlerini yaşamaktadır ve kabul edilmesi gerekir ki eskilerin anlattığı kadar da ilginç değildir.

1800'lerden 1930'lara kadar –Zweig'ın kitabını o dönemin mezar kitabesi olarak okuyabiliriz- süren bu hareketli hayat, tarihsel bir rastlantıdan ibaret değildir. Siyasi iktisat öğrencileri için bu bahsettiğimiz dönem küreselleşmenin birinci aşamasıdır. Basit ekonomik endikatörlerle baktığımızda, dünya ekonomisi bu dönemde daha önce hiç olmadığı kadar bütünleşmiştir ve neredeyse tek bir ekonomi gibi hareket etmektedir. Bazı ekonomi tarihçileri günümüzde bile bu bütünleşme derecesine ulaşmadığı kanısındadırlar. Küreselleşme, sadece ekonomik boyutla sınırlı kalmamış; 19. yüzyıl kayda değer nüfus hareketliliklerine de sahne olmuş ve günümüzde kısıtlı olarak gerçekleşen işgücünün hareketliliği konusunda daha da ileriye gitmiştir. Yine bugüne benzer şekilde, Fransızca ve Fransız kültürü küresel bir "lingua franca" olarak tezahür etmiş ve İngilizcenin yaygınlaşması Pax Britannica'nın habercisi olmuştur.

Tıpkı "Dünün güzel dünyası"nın bir tarihsel rastlantı olmaması gibi, sona ermesi de bir rastlantı değildir. 1890'larda başlayan ekonomik krizin belirtileri 1. Dünya Savaşı'yla ertelenmiş ancak 1929 yıkımıyla bildik dünyanın sona ermesine yol açmıştır. Küresel krize karşı verilen ulusal korumacı reaksiyon, sadece mal ve hizmetlerin değil, yukarıda tasvir ettiğimiz hareketliliğin de

sona ermesine yol açmış ve 2. Dünya Savaşı'yla perçinlenen ve 1990'lara kadar devam eden ulusalcılık dönemini başlatmıştır.

Bugün, Zweig'in özlediği kadar olmasa da bir küresel hareketlilik dönemi yaşıyoruz. Bütün ekonomik kriterlerde sınırlı da olsa bir küresel ekonomi zuhur ederken; ulus-ötesi bir kuşaktan söz etmemiz de mümkün olabiliyor. 1 Mayıs'ta 25 üyeli dev bir topluluk haline gelen Avrupa Birliği; Atlantik'in öte yanında NAFTA ve Doğu Asya'da Japonya merkezli ama Çince konuşan bir ülkeler topluluğu; yine maddi olanakları olan, birinci dünya ülkeleri vatandaşları için Dünya'mızı bir küresel köy haline getirebiliyor. Amerikan İngilizcesi bu dönemin "lingua franca"sı olarak gitmediğimiz/görmediğimiz öteki dünyaları –sinema, edebiyat, televizyon, müzik ve yüzde 99'u İngilizce olan İnternet marifetiyle- bizim ayağımıza getirirken; hemen bütün alanlarda özde türdeş ama biçimde farklı üretimler bir ulus-ötesi gençlikten bahsetmemize olanak veriyor. Levi's, Nike, McDonalds, Friends, MTV ve gözümüzle şahit olduğumuz Eurovision şarkı yarışması bu gençliğin tezahürünün göstergeleri olarak okunabilir. Farklı biçimde de olsa, Zweig'in özlediği Dünya için bir reenkarnasyon sayılabilir bizim dünyamız.

Öte yandan, her sosyal olgu gibi yaşanan şey homojen ve herkesin başına gelen evrensel bir şey değildir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz renkli dünyanın dışında kalan ve kalması mukadder olan birileri de her zaman bulunacaktır, zaten eskiden de vardı. İnternet hala birinci dünya ve periferisine özgü bir oyuncaktır, Meksika ve Çin'de çocuk işçiler Dickensvari bir ortamda çalışmaktadır ve ülkemizde bir nesilin sadece yüzde 3'ü yüksek öğretim şansına sahiptir. Resim bu kadar fazla gri ve siyah içerirken; havai fişekleri hazırlamak için erken sayılabilir.

Zweig, "Dünün Dünyası"nı yazdıktan kısa bir süre sonra Brezilya'da intihar etti. Hitler'in dünya düzenini kalıcı sanmasının verdiği karamsarlığın yanı sıra kendi dünyasının asla bir daha varolmayacağı travmasının bir sonucu oldu. Bugünün dünyasını tasvir edenlerin Zweig kadar karamsar ya da bahtsız

olacakları diye bir şart yok ancak biraz önce bahsettiğimiz "üstünde durdukları zemin ayaklarından kayanları" ve "kaybetmeye mahkum doğanları" yok saymak; benzer ödipal travmalara yol açabilir; dikkatli olmak gerekir.